

IN HERINNERING JEF MAEIJER VAN RECHTVAARDIGHEID BEZETEN

Carla SIEBURGH

*Raadsheer in de civiele kamer van de Hoge Raad der Nederlanden
Hoogleraar burgerlijk recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen*

Als voorzitter van de Nederlandse Juristenvereniging opende Jef Maeijer de vergadering met de rede “Albert Camus en de rechtvaardigheid”(1). Het was 1996, de bijeenkomst vond plaats in Breda, de stad waar Maeijer is geboren. Voelbaar was dat de redenaar was aangegrepen door de onderwerpen die hij besprak. De rede hield de aanwezigen dan ook van begin tot eind geboeid.

Wie was deze redenaar en wat dreef hem? Jef Maeijer werd geboren in Breda op 14 januari 1932. Hij studeerde vanaf 1949 rechten aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, verbleef in Poitiers, studeerde af in 1954, vervulde zijn militaire dienstplicht, was rechter (in opleiding) in Amsterdam en Breda en werd in 1962 advocaat in Arnhem. In datzelfde jaar promoveerde hij bij prof. mr. Willem van der Grinten op een onderzoek naar de matiging van schadevergoeding. Hij was 31 toen hij een jaar later, in 1963, werd benoemd tot hoogleraar in het Handelsrecht in Nijmegen.

Dat wat hem sinds zijn verblijf in Poitiers blijvend heeft aangesproken, fascineerde en in de greep hield is het werk van de Franse schrijver Albert Camus. Als ik Maeijer destijds in Breda en thans bij herlezing van de rede en andere publicaties goed heb begrepen, bood het werk van Camus een alternatief voor de leer waarmee Maeijer als student was doordrenkt en die inhield dat het natuurrecht terugging op het wezen van God en aldus bestemd was het geldende recht te voorzien van rechtvaardigheid. Ook voor Camus had de rechtvaardigheid iets transcendent, maar zij ging niet terug op een Goddelijk wezen. “*Hij verwerpt een verkeerd vertrouwen op God of het hiernamaals, maar richt zijn hoop en vertrouwen op de mens zelf*”(2). “... wat wij dan vaak thomistisch, soms vanuit de goddelijke ordening afge-

(1) J. MAEIJER, “Albert Camus en de rechtvaardigheid”, *NJB* 1996, 1055 e.v. Ook te kennen uit C.D.J. Bulten e.a. (red.), *Verspreide geschriften van J.M.M. Maeijer* (Deventer: Kluwer 2009), 563 e.v.

(2) *NJB* 1996, 1055 e.v. onder 5.

leid, aan rechtvaardigheidsbegrippen ontvouwen, dat ontleent hij dan aan iets wat toch eigen is aan de mens en wat eigenlijk ook nooit verloochend kan worden. Dat vond ik nogal intrigerend”(3). “In mijn ogen voegt Camus een in de mens zelf gelegen dimensie toe aan het redelijkheidspostulaat”(4). Voor Maeijer gaf deze ontkoppeling met behoud van het goede klaarlijk ruimte aan het oorspronkelijke en autonome denken dat hem kenmerkt.

Maeijer is overleden op 86-jarige leeftijd. Ten tijde van zijn Camus-rede als voorzitter van de NJV was hij 64, toen hij promoveerde 30. Zijn hele leven was hij modern, degelijk en moedig. Hij was zijn tijd steeds zover vooruit dat hij zich onderscheidde van het gevestigde denken zonder een maltentige losbol(5) te zijn. De hoogleraar en Advocaat-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden Vino Timmerman heeft het aldus omschreven dat hij in woord en geschrift naar voren kwam als een man van *longue durée*, als iemand die bepaalde goed overdachte standpunten inneemt en deze grondgedachten vervolgens met grote vasthoudendheid blijft verdedigen(6).

Van zijn gelijkmatige maar moedige moderniteit geef ik een enkel voorbeeld. Ten eerste de keuze voor het onderwerp van zijn proefschrift, de matiging van schadevergoeding. De aanleiding daarvoor vormde een door E.M. Meijers opgeworpen vraagpunt dat in het zittingsjaar 1952-1953 door de Minister van Justitie aan de Tweede Kamer der Staten Generaal was voorgelegd: “Dient aan de rechter een algemene bevoegdheid toegekend te worden om een verplichting tot schadevergoeding uit hoofde van bijzondere omstandigheden te matigen?”. Die vraag werd bevestigend beantwoord, hetgeen Maeijer van groot praktisch en theoretisch belang achtte. Hij vond matiging een interessant thema en met zijn proefschrift hoopte hij een bijdrage te leveren aan de totstandkoming van een verantwoorde regeling in het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Het hinderde hem niet dat tegen een algemene matigingsbevoegdheid door gezaghebbende juristen oppositie werd gevoerd. Daarbij werd onder meer erop gewezen dat matiging een directe aanslag zou zijn op het natuurrechtbeginsel dat door schuld aan een ander berokkende schade steeds ten volle moet worden vergoed. In zijn onderzoek vindt hij voor de algemene matigingsbevoegdheid een robuust, in de billijkheid gelegen fundament. Vlak voor het afronden van het onderzoek verscheen het ontwerp van Boek 6 nieuw Burgerlijk Wetboek dat het algemene gedeelte van het verbintenissenrecht behelst. Het ontwerp betrof een voorstel van het driemanschap dat de werkzaamheden aan het nieuwe BW na het overlijden van Meijers in 1954 had voortgezet. In het slothoofdstuk

(3) C. SMITS en T. VAN DE WOESTIJNE, “Boegbeeld met emeritaat. Afscheidsinterview met prof. mr. J.M.M. Maeijer”, *Actioma* 1997, 21 e.v. Ook te kennen uit C.D.J. Bulten e.a. (red.), *Verspreide geschriften van J.M.M. Maeijer*, 15 e.v.

(4) *NJB* 1996, 1055 e.v. onder 5.

(5) Ontleend aan LUCEBERT, *Van de maltentige losbol* (Amsterdam: De Bezige Bij 1995).

(6) L. TIMMERMAN, “Prof. mr. J.M.M. Maeijer; jurist en mens van *longue durée*”, *RM Themis* 2005, 141 e.v.

van het onderzoek geeft Maeijer “een globale indruk” van het ontwerp. Als een ui pelt hij het systeem van het ontwerp af om tot de conclusie te komen dat er van een systeem eigenlijk geen sprake is en er van de door Meijers beoogde algemene bevoegdheid voor de rechter om de schadevergoeding te matigen “weinig is overgebleven”. Toen het proefschrift werd verdedigd lag de inwerkingtreding van het uiteindelijke nieuw BW in een ver verschiet. Met zijn pleidooi om vast te houden aan de lijn van Meijers had hij succes, want uiteindelijk staat het matigingsrecht van art. 6:109 BW in die sleutel(7).

Waar Maeijer met de keuze voor zijn proefschriftonderwerp vooruitliep op dat wat zou komen, geldt iets vergelijkbaars voor zijn optreden op de faculteit. Toen in 1971 een vacature ontstond voor de leerstoel criminologie won de rector magnificus, prof. mr. Willem van der Grinten, advies in bij de Leidse hoogleraar Nagel. Nagel beval mevrouw Ronnie (Catharina) Dessaur aan. Bekend was dat Van der Grinten geen hoogleraren wilde aanstellen die niet katholiek waren. Dessaur maakte indruk op de benoemingsadviescommissie waarvan de rector magnificus (uiteraard) geen deel uitmaakte. Dat zij gescheiden was, niet katholiek en wel vrouw weerhield de commissie dan ook niet ervan om haar voor benoeming voor te dragen. Pas daags voor de faculteitsvergadering waarvoor de benoeming geagendeerd stond, ontdekte de voorzitter van de benoemingscommissie dat Dessaur dezelfde was als de schrijfster Andreas Burnier. Zij was lesbisch en had een voortrekkersrol in de vrouwenemancipatie. Van der Grinten was met vakantie en de benoeming ging door. Na terugkeer van vakantie was Van der Grinten ontstemd(8). Op de achtergrond speelde Maeijer een bemiddelende rol. Hij had grote waardering voor Van der Grinten, maar was ervan overtuigd dat de idee van het natuurrecht dat het geldende recht impregneert en rechtvaardiger maakt niet typisch christelijk is, dat het eigene van de katholieke rechtsgeleerde niet moet worden overschat en dat er voor juristen van uiteenlopende (levensbeschouwelijke) pluimage een plaatsje was onder de zon(9).

Voor het vennootschapsrecht in Nederland is Maeijer van eminent belang geweest. Met zijn kennis van het algemene vermogensrecht was hij in staat tot oplossingen te komen die verankerd waren in de elegantie van een beproefde dogmatiek en toegesneden op de noden van de rechtspersoon. Centraal daarbij stond zijn belangstelling voor het vennootschappelijke belang. Zijn enorme bijdrage aan en inzet voor het vennootschapsrecht

(7) *Matiging van Schadevergoeding* (Nijmegen: Dekker & Van de Vegt 1962); C.D.J. Bulten e.a., “Het leven is goed. Interview met prof. mr. J.M.M. Maeijer”, in: *Meesterlijk Nijmegen* (Den Haag: Boom 2008), 87 e.v.

(8) E. LOCKHORN, *Andreas Burnier, metselaar van de wereld* (Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact 2015), hoofdstuk 15 “Hoogleraar in Havanna aan de Waal”.

(9) Vgl. Maeijers “Interventie over de identiteit van Katholieke rechtsgeleerden”, in: C.D.J. Bulten e.a. (red.), *Verspreide geschriften van J.M.M. Maeijer*, 541 e.v.

blijkt uit zijn betrokkenheid bij en voorzitterschap van de commissie vennootschapsrecht, de oprichting van het Van der Heijden Instituut en uit talloze publicaties, waarvan bijzondere vermelding verdienen zijn beweringen van drie Asser-delen, die het gehele vennootschaps- en rechtspersonenrecht bestrijken, en zijn annotaties bij arresten van de Hoge Raad in de Nederlandse Jurisprudentie. Die annotaties getuigden van *esprit*, frisheid, betrokkenheid bij nuttig werk van jonge onderzoekers en van standvastigheid. In tijden waarin aan het belang van aandeelhouders steeds meer gewicht werd toegekend, ook als dat in wezen ten koste ging van de vennootschap, bleef Maeijer pleiten voor iets dat ouderwets leek maar van de weeromstuit modern was: gematigdheid door het erkennen van het zelfstandige karakter van de vennootschap en door bescherming van het belang van de vennootschap.

Zijn wetenschappelijke verdiensten bleven niet onopgemerkt. Hij was eredoctor van de Universiteit van Poitiers, lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en buitenlands lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Dankzij zijn vrolijkheid, strijdbaarheid en verteltalent leven zijn opvattingen voort in het geldende vermogens- en vennootschapsrecht.

Jef Maeijer was de laatst levende van de stichters van het in 1964 gelanceerde Tijdschrift voor Privaatrecht. Destijds was hij 32 en van meet af aan maakte hij enthousiast deel uit van de Adviesraad. Hij had ideeën, droeg bij aan het tijdschrift en de daaraan verbonden gezelligheid; hij hield van clubs met leuke en boeiende mensen. Zijn ingesteldheid sloot goed aan bij de opvatting van vriendschap in de Zuidelijke Nederlanden⁽¹⁰⁾. Hij was, zoals een van de Belgische collega's het verwoordt: "een groot jurist, een bijzonder charmante collega, een grote Meneer en een overtuigd Groot Nederlander". 54 jaar na de oprichting van TPR is hij overleden, op 6 september 2018, een klein half jaar nadat de opdrijvende en aanjagende kracht en ere-directeur van TPR, Marcel Storme, overleed.

Maeijer is geboren in Breda en overleden in Den Bosch. Beide steden maakten van 1183 tot 1795 deel uit van het Hertogdom Brabant, net als bijvoorbeeld Brussel, Antwerpen en Leuven. Het Hertogdom vormde het hart van de Nederlanden. Jef Maeijer lijkt een levenslange inspiratie te hebben ondervonden van de cultuurhistorische achtergrond van dit deel van Europa. Een traditie die zich niet stoort aan later getrokken landsgrenzen en protestante plichtmatigheid waarvan minder aantrekkingskracht uitgaat.

Maeijer was een joyeuze levensgenieter die liever dan droogstoppelig te vergaderen het glas hief en proostte op de bij wijze van verrassing aan-

(10) Wat blijkt uit alle drie in dit *In Memoriam* aangehaalde interviews en uit het *In Memoriam* dat Maeijer nog aan Marcel Storme heeft kunnen wijden, *TPR* 2018-1/2, 7 e.v.

rollende schoonheid van het leven. In gezelschap was hij onderhoudend, loyaal en trouw aan familie, vrienden, collega's en herinneringen. Door zijn kwikzilverige conversatie schemerde betrokkenheid; betrokkenheid bij individuen en bij het wezen van het bestaan. Daarmee gepaard gingen een grote belangstelling voor en reikhalzen naar doorwrochte kennis en cultuur.

In een interview dat is opgetekend ter gelegenheid van zijn emeritaat schetst hij het landschap van het huis dat hij had in Portugal en waarvan hij meer wilde gaan genieten met zijn echtgenote Annelies en hun drie dochters: *“Het ligt (...) temidden van naar zee afglooiende boomgaarden, waar je olijfbomen en amandelbomen ziet. Zo'n beetje een bijbels landschap”*. Hij was geraakt door dit landschap, zoals Camus geraakt was door de verblindende schittering van Algerije: *“De lucht is koel en de hemel is blauw. Ik houd zonder voorbehoud van dit leven en ik wil er vrijelijk over spreken: het maakt mij trots op mijn menselijkheid. Toch is mij dikwijls gezegd: er is niets om trots op te zijn. Dat is er wel: deze zon, deze zee, mijn van jeugd bruisende hart, mijn lichaam dat naar zout smaakt en het immense landschap waar tederheid en geluk in het geel en het blauw samengaan. Om dat te veroveren moet ik al mijn krachten en al mijn mogelijkheden inzetten. Hier laat alles me intact, hoef ik niets van mezelf af te staan, draag ik geen masker: ik hoef alleen maar geduldig te leren leven, die moeilijke wetenschap die meer waard is dan elke levensstijl”*(11).

(11) M. LEBESQUE, *Albert Camus*, vertaald door Th. M. Cornips (Amsterdam: De Bezige Bij 1966), 29. Het betreft een passage uit *Noces à Tipasa, Essais 1936-1937*: *“La brise est fraîche et le ciel est bleu. J'aime cette vie avec abandon et veux en parler avec liberté : elle me donne l'orgueil de ma condition d'homme. Pourtant, on me l'a souvent dit : il n'y a pas de quoi être fier. Si, il y a de quoi : ce soleil, cette mer, mon cœur bondissant de jeunesse, mon corps au goût de sel et l'immense décor où la tendresse et la gloire se rencontrent dans le jaune et le bleu. C'est à conquérir cela qu'il me faut appliquer ma force et mes ressources. Tout ici me laisse intact, je n'abandonne rien de moi-même, je ne revêts aucun masque ; il me suffit d'apprendre patiemment la difficile science de vivre qui vaut bien tous leurs savoir-vivre”*.

